

УДК 34:92(477)

Ю.А. АЛЕКСЄЄВА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ЖАНДАРМСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У 1907–1914 РР.

***Ключові слова:** Окремий корпус жандармів, губернське жандармське управління, оперативно-розшукова діяльність, політичний розшук*

Вивчення структури оперативно-розшукової діяльності (ОРД) є вкрай важливим при розкритті її сутності. У цьому контексті значний інтерес становить дослідження еволюції її об'єктів – основоположних елементів цієї діяльності, на які і спрямована ОРД [1]. Дане питання становить інтерес не лише з правової, але і з загально гуманітарної точки зору, адже об'єкти ОРД Харківського губернського жандармського управління перебували у нерозривній єдності із соціальним середовищем, до якого входили.

Серед основних завдань управління, окрім ведення дізнань та процесуального закріплення результатів роботи «охранки», був і негласний нагляд, організація і здійснення якого регламентувалися «Положенням про негласний поліцейський нагляд» від 01.03.1882 р. На відміну від нагляду гласного, як запобіжного заходу та покарання, він був заходом превентивним, і згідно з § 1 «Положення» здійснювався оперативними методами.

Таким чином, попри постреволюційній реформи останнього десятиліття існування царизму, вага оперативно-розшукової діяльності в роботі Харківського губернського жандармського управління (далі – ГЖУ) не зменшилась.

Історія репресивно-каральних органів Російської імперії в цілому, та губернської жандармерії зокрема, правове регулювання цієї

діяльності, вже знайшли відображення у низці вагомих праць. Передусім тут слід згадати роботи О. Ярмиша, З. Перегудової, С. Жарова, Г. Чукарева, деяких інших. Водночас, у цих працях аналізуються питання концептуального характеру. Безпосередня ж діяльність ГЖУ розглядається побіжно. А Харківське управління все ще перебуває поза увагою дослідників. Тож метою статті поставлено розглянути зміни у пріоритетах оперативної роботи Харківського ГЖУ у 1907–1914 рр. крізь призму аналізу основних об'єктів його оперативно-розшукової діяльності.

Передусім, тут слід зауважити, що об'єкт ОРД отримує свій статус лише у випадку включення в оперативно-розшуковий процес. Тобто тоді, коли на нього починає здійснюватись законний вплив суб'єктів цієї діяльності шляхом реалізації відповідних правових норм (гласних і негласних заходів).

Боротьба з Першою російською революцією, поставивши на порядок денний питання зміни методів оперативно-розшукової діяльності, дозволила різко підвищити ефективність функціонування місцевих підрозділів Окремого корпусу жандармів, водночас потягнувши за собою зміну їх функціональної організації [2]. В контексті реорганізації політичного розшуку у міжреволюційний період ми можемо вести мову і про істотне розширення його функцій.

Попри те, що уряд офіційно проголосив про перемогу над революцією ще в жовтні 1905 р., з чим сам цар і привітав харківських жандармів, того ж місяця в самому губернському центрі і повіті було введено воєнний стан. Адміністративне управління набуло чітко вираженого надзвичайного характеру [3, с.1–2; 4, с.24, 93].

Аналіз обмежувальних заходів адміністрації дозволяє нам стверджувати, що основними об'єктами ОРД тут стають особи, котрі незаконно використовували вогнепальну зброю та вибухівку, поширювали «шкідливі вчення і чутки» тощо. Фактично, у цей період ми можемо констатувати істотний відхід органів політичного розшуку від ідей С. Зубатова. А

серед пріоритетних завдань постає протидія терористичній діяльності.

Передусім тут, зрозуміло, мала місце турбота про безпеку представників правлячої еліти, котра набувала особливо демонстративного, і навіть, гарячкового характеру під час проїзду членів імператорського дому через губернію. Такою була поїздка царя влітку 1909 року на Полтавські урочистості. Це була його перша відкрита поява перед народом після революції, тому й вживались посилені заходи безпеки. Тим більше, що харківська «охранка» у травні повідомила «про злочинні наміри терористичних груп» [5, с.21].

Щоправда, самі жандарми до такої роботи ставились іронічно, як до легкого способу отримання нагород, а відповідні відрядження сприймалися, як службове заохочення.

В процесі охоронних заходів використовувались і сили так званої «народної охорони», що комплектувались чорносотенцями. Таким чином демонструвалась нібито впевненість монарха, котрий відкрито зустрічався із народом при мінімумі поліції, хоча керівництвом політичного розшуку це засуджувалось. Тим більше, що з огляду на масовість, неможливо було стежити за самими охоронцями.

Іноді це призводило до ексцесів, коли відповідні посвідки отримували неблагонадійні особи. У Харкові на такі порушення дивились крізь пальці аж до 1911 р., коли за схожих обставин у Києві був убитий Столипін. З цього часу, згідно з жорстким розпорядженням начальника Управління генерала Риковського, об'єктами перевірки ставали усі особи, що могли перебувати поблизу місцезнаходження царя. Знаходження ж там агентури взагалі категорично заборонялось, навіть з оперативних міркувань [6, с.6].

Що ж до аналізу охоронних заходів, що проводились під час святкування 300-річчя дому Романових та в подальші роки, то тут вже взагалі важко вести мову про об'єкти ОРД. Адже оперативні заходи набули тотального характеру [7, с.1–15; 8, с.1–2].

У цьому контексті маємо розглядати і дії, спрямовані на забезпечення престижу прав-

лячої династії. Варто зауважити, що переважна більшість жандармських дізнань, порушених за статтями 103–104 Кримінального уложення 1903 р., були абсолютно безглуздими з точки зору державної безпеки і містили в собі лише формальні ознаки протиправного діяння. При тому, що престиж царського імені вже був на досить низькому рівні.

Це прекрасно усвідомлювали і самі жандарми, завершуючи практично усі такі справи без конкретних каральних заходів, передбачених ст.246 Уложення про покарання. В ряді випадків їх, за домовленістю із губернатором, припиняв прокурор Харківської судової палати В. Гірченко [9, с.23, 37; 10, с.17, 44, 61].

Більш продуманою така робота стає із січня 1913 року, коли жандарми, в очікуванні антицарських заходів революціонерів, зосередились на виявленні осіб, що цілеспрямовано дискредитували династію [11, с.19].

Що ж до власне тероризму, то для Харківського ГЖУ боротьба з ним була традиційно актуальною ще від часу заснування управління. Основними об'єктами антитерористичної роботи на Харківщині ми можемо вказати партії есерів, анархо-комуністів (частково анархо-синдикалістів та «безмотивників») і, з 1908 р., екзотичних до того дашнаків.

Першочергова увага, звісно, приділялась есерам. Саме вони відводили тероризму особливу роль в активізації антиурядових настроїв народних мас і в залученні їх до політичної діяльності. Неонародницькі групи тут з'явилися ще задовго до революції, і саме в Харкові було утворено так звану Південну Партію соціалістів-революціонерів. Серйозна їх активізація відмічалась у 1903 р. і з того часу йшла по наростаючій. Тож в подальшому, навіть після придушення революції, кожен відомий жандармам есер перебував на особливому обліку. Іноді сили ГЖУ залучались для забезпечення заходів «охранки». Такий випадок мав місце в лютому 1908 року, коли спільними зусиллями вдалося знешкодити групу есерів-максималістів [12, с.1; 13, с.6–11; 14, с.16, 25].

Чимало дослідників, пишучи про функціональні обов'язки жандармів на місцях, зазна-

чають, що перед ними стояло і завдання розслідування резонансних загальнокримінальних злочинів. Мусимо це твердження уточнити і зазначити, що часто такі злочини мали політичне забарвлення. Тож, ведучи мову про есерів, як об'єкт оперативно-розшукової діяльності харківського ГЖУ, варто згадати і таке, запропоноване С. Островським поняття, як революційний рекет. Це явище набуло значного поширення на Харківщині у міжреволюційний період і, на відміну від південноукраїнських областей, де сильні позиції мали анархісти, пов'язувалось якраз з есерами та їх сателітами [15, с.2–7].

Харківські жандарми брали участь і в розшукових заходах щодо бойових дружин курських селянських братств, розшуку їх керівника – видного революціонера І. Голощапова у 1912 р. Врешті, саме до Харкова він був етапований після арешту, вже після Лютневої революції 1917 р. [16]

Окремим об'єктом проходив особисто Б. Савінков. Низка повідомлень, отриманих жандармами, дещо сумнівні, тим не менше сучасний дослідник О. Філонов загалом оцінює їх позитивно і приходить до висновку, що якісна агентурна робота дозволила отримати досить повну інформацію про наміри революціонерів. Тут дослідник має на увазі діяльність утвореної в березні 1909 р. так званої «Харківської групи соціалістів-терористів», що розроблялась протягом листопада 1909 – липня 1910 р. [5, с.21].

Що ж до сателітів, то тут ми маємо на увазі партію «Дашнакцутюн», з якою значною мірою пов'язаний спалах кримінальної злочинності у Харківській губернії в 1908–1911 рр.

Свого піку протистояння досягло напередодні так званого «Лижинського» процесу, в очікуванні якого власті вжили безпрецедентних заходів безпеки. Зважаючи на наявність у Харкові потужної вірменської діаспори, харківське ГЖУ перейшло на режим посиленого чергування, очікуючи на масові теракти. Ці побоювання були далеко не безпідставні, адже до міста вирушила група висококваліфікованих вірменських бойовиків, що мали напасти на

місцеву в'язницю та визволити утримуваних там перед процесом бойовиків, хоча розглядалась і версія підкупу [17, с.1; 15, с.12–13].

Задля справедливості зауважимо, що первинна інформація була отримана від випадкового заявника, котрий, щоправда, був охарактеризований як такий, що заслуговує на довіру. Зрештою, інформація про підготовку нападу з метою визволення заарештованих дашнаків у Харкові підтверджувалась і багатьма іншими джерелами в тому числі і даними Департаменту поліції.

Втім, харківські жандарми вжили не надто оригінальних профілактичних заходів. 30 вересня 1911 року начальник Харківського ГЖУ розпорядився Харківському, Богодухівському, Волчанському, Валківському та Зміївському повітовим справамкам посилити негласний нагляд за усіма вірменами, що проживали в цих повітах. Передусім, під нагляд мали потрапити ті, щодо яких були сумніви у їх політичній благонадійності [17, с.2].

Окремим об'єктом ми можемо виділити революційні служби безпеки. У протистоянні з репресивно-каральним апаратом царизму опозиція також вдосконалювала методи боротьби, переймаючи найбільш ефективні організаційні досягнення противника. Наприклад, як справжню програму системної розвідувальної діяльності з комплексом підготовчих диверсійних і терористичних заходів ми можемо охарактеризувати виявлену харківськими жандармами есерівську «Інструкцію роз'їзним товаришам» [18, с.63 зв.]

Загалом, у міжреволюційний період жандарми стали більш усвідомлено та планомірно здійснювати боротьбу з тероризмом, глибоко вивчаючи не тільки зовнішні прояви екстремізму, але й вникаючи в мету та мотиви цієї антидержавної діяльності [5, с.19].

Значна увага у діяльності губернського жандармського управління, як і раніше, була спрямована на виявлення і ліквідацію революційних гуртків і окремих партійних працівників. Чільне місце тут, серед революційних нетерористичних організацій, займали соціал-демократи, чому сприяло зростання

промислового потенціалу регіону, хоча істотною залишалась і питома вага есерів. Зрештою, станом на початок XX ст. Харків перетворився на один із центрів революційної боротьби в усій імперії.

Іноді фіксувалась активність анархістів-комуністів. При цьому, не можемо не зауважити, що ліквідація однієї з таких груп, в квітні 1910 р., була здійснена за інформацією сумнозвісного Д. Богрова («Аленського»), котрий, загалом, був досить результативним агентом.

Агентурним та іншими шляхами встановлювалися найдрібніші деталі того чи іншого революційного заходу – явки, паролі, способи зв'язку та ін. Періодично до ГЖУ надходили запити з інших управлінь з описом конспіративних прийомів революціонерів та проханням повідомити наявні факти використання таких прийомів на Харківщині.

За сотнями осіб велось філерське спостереження, вивчення матеріалів якого дозволяє конкретизувати питання об'єктів ОРД. Можна стверджувати, що у більшості випадків ГЖУ вело стеження за колишніми соціал-демократами та есерами і лише зрідка за членами діючих організацій. Щоправда, дехто із них намагався відновити роботу. Спостереження велось і за їх контактами. Проте часто в поле зору потрапляли і випадкові люди.

Ще одним напрямком у діяльності місцевої жандармської служби стала боротьба з поширенням газети «Правда». Виявлялися шляхи доставки газети в губернію (поштою вона приходила вкрай нерегулярно), її передплатники, збирачі грошей, кореспонденти.

В плані боротьби проти РСДРП окремими об'єктами можна вважати Харківську групу «Вперед», Харківське інформаційне бюро південних організацій РСДРП, сам Харківський комітет РСДРП та його місцеві осередки (Костянтино-Горлівська організація, гуртки в містах Волчанськ, Суми, Слов'янськ і т.д.).

Значна увага приділялась робітничому руху в цілому, що було результатом бурхливих подій Першої російської революції. Губернські жандарми реєстрували всі страйки, най-

більш активних робітників, які виступали на зборах. Однією із запорок успіху була координація різних підрозділів політичного розшуку. Так, вдалося встановити зв'язки харківських соціал-демократів із Києвом і Мелітополем, коли у сімферопольський підвідділ РСДРП вдалося впровадити секретного співробітника [2, с.108; 19, с.148].

Більшість дізнань тут супроводжувались переписками, тобто оперативно-розшуковими справами. Такими були справи про страйк робітників Харківського паровозобудівного заводу, канатної фабрики Південно-російського товариства, політичні демонстрації, заворушення, мітинги тощо. Окремим об'єктом, що фігурував і в звітах по розробці соціал-демократів і в справах по робітничому руху, був Артем (Сергєєв).

Велика увага зверталась на протидію «підривній» пропаганді у сільській місцевості. Арешт агітаторів на селі став одним із пріоритетних завдань, причому здійснюватися він мав лише за достатньою агентурною інформацією [2, с.107].

Наявність селянських партійних та позапартійних осередків була одним з найбільш характерних і стабільних показників змін громадсько-політичного життя в країні. А селянські організації на Харківщині були одними із найбільш розвинених і потужних в усій імперії. Деякі із них можна називати справжніми селянським республіками. Такі, як Сумська повітова організація Всеросійського селянського союзу, очолювана політичним емігрантом А. Щербаком [20, с.45–48].

Після остаточного придушення революції, діяльність селянських організацій втратила легальність, однак не зникла. Значною мірою, активісти ВСС перейшли до земств, що викликало істотне занепокоєння властей.

Значною мірою селянський рух розглядався у контексті активізації есерів. Така активізація стала відмічатись у 1908 р., коли жандарми доповідали про появу селянських братств так званої «Української області партії соціалістів-революціонерів». Як зазначалось, осередки настільки розповсюдились і були насті-

льки організовані, що нараховували вже по кілька сотень чоловік, мали свої бойові дружини, поділялися на повітові і губернські комітети (селянські комісії) [18, с.54].

Про місце, яке займав селянський рух в оперативно-розшуковій діяльності Харківського ГЖУ, ми можемо судити за розвитком інституту допоміжної агентури, яка здебільшого, і знаходилась у сільській місцевості. На цьому акцентував увагу циркуляр Департаменту поліції від 18 листопада 1910 р., звертаючи увагу на активізацію революціонерів у сільській місцевості [18, с.56 зв.; 21, с.49–51]

Загалом, до 1912 р. при ГЖУ було 52 таких агенти. Користь від них була здебільшого для статистичних показників. Допоміжна агентура поводи́ла себе пасивно, тож генерал Риковський намагався обмежити процес її зростання.

Робота у сільській місцевості була і одним із пріоритетів для філерських загонів, сформованих із унтер-офіцерів після створення районних охоронних відділень. Втім, в реальності, на місцях ті зосередились на роботі у губернських центрах. Все інше, що раніше входило до компетенції унтер-офіцерів, перейшло під нагляд загальної поліції. Результатом було збільшення революційної пропаганди на селі [18, с.32].

Тотальні оперативно-розшукові заходи проводились і щодо політичних сил національного спрямування, передусім, українських і польських. Причому, без огляду на їх лояльність до режиму.

Перша російська революція ледь не повалила самодержавство. Режим втримався лише завдяки тому, що на його боці стороні залишилась армія. Висновки з цього зробили обидві сторони. Революціонери активізували пропаганду у збійних силах, жандарми поси́лили оперативну роботу у військах [18, с.63].

Щодо нижніх чинів, то тут робота велась вже на етапі їх прийому на військову службу. Що ж до відслідковування обстановки в самих частинах, то тут істотною була ініційована царем перешкода, в агентурній роботі у військах, нібито «противна самим основам воїнської дисципліни» [18, с.13].

Втім, попри заборону царя, директор Департаменту поліції М. Зуєв у 1910 році рекомендував «звернути увагу на необхідність не тільки якомога повнішого висвітлення чисто революційних організацій в армії, але й на необхідність вкрай обережного, і в той же час ефективного спостереження за всіма явищами, що відбуваються у житті військ і загального настрою у них». З вимогою посилити вербувальну роботу у військах він звертався і в 1911, і в 1912 рр. [22, с.214; 23, с.5]. Та практична робота, здебільшого, велась в оточенні військових об'єктів.

Серйозним фактором ускладнення оперативної обстановки була демократизація офіцерського корпусу. Тож керівництво Корпусу жандармів відмічало збільшення числа офіцерів у воєнно-революційних організаціях. З їх числа, першочерговим об'єктом вивчення Харківського ГЖУ були прапорщики. Підозріле до них ставлення зумовлювалось тим, що цей прошарок офіцерства комплектувався з ліберально налаштованих діячів, що завдяки своєму офіцерському чину могли встановлювати контакти в армії. [24, с.182; 15, с.10, 12].

Спостереження за членами революційних партій було далеко не єдиною турботою жандармерії. З кожним роком обсяг її роботи постійно зростав. На замітку брався будь-який виступ проти уряду. Відстежували всіх, хто заявив про себе волелюбними висловлюваннями, не відповідав вимогам офіційної благонадійності. Під ці категорії потрапляли багато студентів, інтелігенти, іноземці, носії «чужої» ідеології чи віросповідання, а часто просто освічені й вдумливі люди.

У звітності відзначались політичні огляди, донесення про значні злочини, видатні події суспільного життя, «шкідливі напрямки», що спостерігалися в житті учбових закладів і в діяльності громадських установ та приватних товариств, про зловживання посадових осіб і «видатні за своїм значенням» обшуки та арешти з політичних справ. Окремо доповідалося про те, які революційні організації існують у конкретному районі, коли вони виникли, який їх особовий склад і хто керівники. Зазначали-

ся факти виготовлення ними вибухових речовин, придбання зброї, організації таємних друкарень, появи «злочинних видань», зв'язки з іншими організаціями та повідомлялось, що зроблено для запобігання їхній протиправній діяльності.

Повідомлялося також про настрої різних верств населення, обстановку в політичних партіях, просвітніх організаціях, пресі і т.п. Департамент поліції постійно направляв на місця письмові розпорядження, що зобов'язували аналізувати обстановку в тому чи іншому середовищі і вдаватися до рішучих дій, вживати заходів щодо недопущення відкритих виступів (приміром, у Першотравневі дні або з нагоди річниці смерті графа Л.М. Толстого), розслідувати причини виникнення «шкідливих» чуток, як, наприклад, про передачу землі селянам у 1912 р.

У цьому контексті, першочерговим об'єктом була партія кадетів та зв'язані із нею ліберальні діячі. Такий дивний пріоритет зумовлювався переконаністю правлячих кіл імперії в тому, що саме кадети є закулісними керівниками усього революційного руху.

Таким чином зазначимо, що на початку ХХ ст. російська державна влада, втрачаючи авторитет в основній масі населення намагалась знайти засоби, щоб забезпечити собі необхідну стабільність. Істотні зміни відбулись і в пріоритетах роботи ГЖУ. Попри створення мережі «охранок», вони і надалі активно займались оперативно-розшуковою діяльністю, змістивши акцент в роботі із загального нагляду на протидію найбільш видимим і зовні радикальним формам боротьби із самодержавством, чи такими, що вважались радикальними.

Правовий вплив жандармського управління на Харківщині, як і в усій країні, носив наздоганяючий, а не профілактичний характер щодо революційного руху. Загалом ми можемо констатувати сповільнене сприйняття жандармськими управліннями коригування їх функціональних обов'язків, архаїчність і відсутність гнучкості. Вони важко сприймали будь-які нововведення і були схильні до роботи за звичними стандартами.

Усе це поставило на порядок денний питання коригування функцій ГЖУ відповідно до специфіки оперативної обстановки на місцях. Спроби проведення реформ довелося здійснювати вже в умовах воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение) : учеб. пособие. Ч. 1 / под ред. проф. Э. В. Виленской. – Луганск : РИО ЛАВД, 2006. – 245 с.
2. Ярмиш О. Н. Каральный аппарат самодержавства в Украине в конце XIX – на початку XX ст. : монографія / О. Н. Ярмиш. – Харків : Консум, 2001. – 288 с.
3. Архівний документ // Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІА України у м. Києві). – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 4609. – 63 арк.
4. Посохов С. И. Губернаторы и генерал-губернаторы / С. И. Посохов, А. Н. Ярмыш. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. – 164 с.
5. Філонов О. В. Борьба з тероризмом на українських землях у Російській імперії наприкінці XIX початку XX ст. / Філонов О. В. // Право і суспільство. – 2013. – № 4. – С. 17–22.
6. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 2628. – 178 арк.
7. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 2. – Спр. 107. – 114 арк.
8. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 2. – Спр. 212.
9. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 48.
10. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 367. – 119 арк.
11. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 307. – Оп. 2. – Спр. 3. – 66 арк.
12. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 361. – 171 арк.
13. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 371. – 56 арк.
14. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 4625. – 105 арк.

15. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 3720. – 99 арк.
16. Салтык Г. А. «Местный террор» в России в 1905–1907 гг.: люди и судьбы. По архивным документам Курской губернии Г. А. Салтык // Вестник архивиста. – 2013. – № 2 (122). – С. 148–162.
17. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 336. – Оп. 12. – Спр. 3721. – 272 арк.
18. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 705. – Оп. 2. – Спр. 20. – 113 арк.
19. Королев В. И. Действовать энергично и по закону. История политической полиции Крыма / В. И. Королев. – Симферополь : АнтикВА, 2007. – 196 с.
20. Магась В. О. «Селянська республіка» на Сумщині в роки Першої російської революції / В. О. Маладь // Інтелігенція і влада. – 2008. – Вип. 11. – С. 44–53.
21. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 2373. – 131 арк.
22. Агафонов В. К. Заграничная охранка (Составлено по секретным документам Заграничной Агентуры и Департамента Полиции). : С приложением очерка «Евно Азеф» и списка секретных сотрудников Заграничной Агентуры. – Пг. : Книга, 1918. – 388 с.
23. Архівний документ // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 2525. – 76 арк.
24. Овсянников П. И. Революционное движение в войсках Киевского и Одесского военных округов / П. И. Овсянников // 1905. Материалы и документы / под общ. ред. М. Н. Покровского. – Армия в первой революции. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1927. – С. 180–233.

Алексеева Ю. А. Щодо об'єктів оперативно-розшукової діяльності Харківського губерньського жандармського управління у 1907–1914 рр. / Ю. А. Алексеева // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 5–11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_3.pdf

На прикладі Харківського губерньського жандармського управління розглядається певна зміна у пріоритетах роботи губерньських жандармських управлінь. Показано, що першочергова увага з боку жандармів у міжреволюційний період приділялася есерам, які відводили особливу роль в активізації антиурядових настроїв народних мас тероризму.

Алексеева Ю.А. Об объектах оперативно-розыскной деятельности Харьковского губерньского жандармского управления в 1907–1914 гг.

На примере Харьковского губерньского жандармского управления рассматриваются изменения в пріоритетах работы губерньских жандармских управлений. Показано, что первоочередное внимание со стороны жандармов в межреволюционный период уделялась эсерам, которые отводили особенную роль в активизации антиправительственных настроений народных масс тероризма.

Alekseyeva YU.A. On Objects of Operational-Investigative Activity of the Kharkov Provincial Gendarmerie in the 1907–1914

For example, the Kharkiv provincial gendarmerie considered changes in the priorities of the provincial gendarmerie. It is shown that high priority by the gendarmes in the inter-revolutionary period is given to the SRs, who diverted a special role in the activation of anti-government sentiment of the masses of terrorism.